

УДК 343.1 + 343.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-9>**Пилипенко Дмитро Олексійович,**

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

РОЛЬ ПІШОХОДІВ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ПІДЛЯГАЄ З'ЯСУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТАТТЕЮ 286 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Сучасна практика кримінальних проваджень за статтею 286 Кримінального кодексу України існує в парадигмі сталої, фактично шаблонної конструкції щодо з'ясування обставин учинення кримінальних правопорушень, передбачених зазначеною статтею Кримінального кодексу України. Така прикладна шаблонність є відлунням теоретично визначеної кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого статтею 286 Кримінального кодексу України, які є характерними для всіх злочинів з матеріальним складом. Під час кримінального провадження ознаки вказаного кримінального правопорушення, у вигляді відповідних обставин, підлягають доказуванню відповідно до статті 91 Кримінального процесуального кодексу України. Водночас порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, є кримінальним правопорушенням зі складними суб'єктивною і об'єктивною сторонами, до елементів яких має належати обов'язкове визначення ролі пішохода як невід'ємного складника конструкції цього злочину.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, суб'єктивна сторона злочину, об'єктивна сторона злочину, пішохід, обов'язки пішоходів, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, дорожньо-транспортна пригода, пом'якшуючи провину обставини.

Постановка проблеми. Порядок здійснення кримінального провадження у кримінальних правопорушеннях щодо порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, передбачає з'ясування більшості елементів складу цього злочину. Попри специфічність цього кримінального правопорушення у вигляді обставинки його вчинення, підхід до здійснення досудового розслідування та подальшого розгляду справи по суті є досить традиційним і деякою мірою тотожним провадженням за іншими злочинами з необережною формою і матеріальним складом. Такий шаблонний підхід здійснення кримінальних проваджень не є релевантним для кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 Кримінального кодексу (далі – КК) України, зважаючи на багатоаспектність обставинки їх учинення, одним із яких є з'ясування ролі пішоходів у дорожньо-транспортній пригоді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з дослідженням обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого ст. 286 КК України, розглядалися такими науковцями, як П. В. Берназ, М. П. Климчук, В. В. Коваленко, В. В. Коломієць, М. Й. Коржанський, В. А. Мисливий, В. І. Фаринник, Ю. І. Осадчий та інші. Однак попри вагомий внесок результатів наукових досліджень вказаних учених у вирішення актуальних питань

щодо визначення складу злочину «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами», нагальне питання визначення ролі пішоходів як обставини кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, потребує додаткового теоретичного дослідження.

Метою статті є проведення аналізу актуальних питань щодо ролі пішоходів як обставини, що підлягає з'ясуванню у кримінальних провадженнях за ст. 286 КК України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про дорожній рух» (далі – ЗУ «Про дорожній рух»). До учасників дорожнього руху належать водії та пасажирів транспортних засобів, пішоходи, особи, які рухаються у кріслах колісних, велосипедисти, погоничі тварин [1]. В умовах дорожньому руху поведінка перелічених учасників є невід'ємним складником дорожньої обстановки, яка передусім ретельно аналізується представниками правоохоронних органів у разі скоєння дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП). Варто погодитися з тим, що обстановка порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами охоплює сукупність статичних і динамічних особливостей, які впливають (полегшують/обтяжують/сприяють) на порушення правил безпеки під час руху на дорозі

шляхом створення обставин, які зумовлюють механізм кримінально протиправної поведінки суб'єкта. Значний вплив на виникнення і розвиток дорожньо-транспортної події справляють динамічні елементи дорожньої обстановки: інтенсивність і швидкість руху машин і пішоходів, переміщення інших об'єктів по дорожньому полотну, поведінка пішоходів і водіїв транспорту, зміна сигналів регулювання руху, маневри руху автомашин, оглядовість, видимість та інше [2, с. 37].

Для кожної ДТП характерною є наявність суб'єктивних і об'єктивних чинників, що проявляються в кожному конкретному випадку в різноманітних взаємозв'язках. До суб'єктивних відносять: дії водіїв (наприклад, прийом керування транспортним засобом; перевищення встановленої швидкості руху або неправильний вибір швидкості; порушення правил обгону, правил проїзду перехресть, переїздів тощо); поведінка пішоходів, пасажирів та інших осіб, що користуються транспортними засобами та дорогою (а саме: перехід проїжджої частини перед рухомим транспортом; рух уздовж проїжджої частини дороги; перехід проїжджої частини в непризначених для переходу місцях; недотримання дорожніх знаків і сигналів світлофора; ігри дітей і підлітків на проїжджій частині дороги; посадка і висадка пасажирів під час руху транспорту; їзда на підніжках; раптова поява на проїжджій частині пішоходів, проїзд у транспорті пасажирів у стані сп'яніння тощо). Об'єктивними причинами є умови дорожньої обстановки, технічний стан транспорту, метеорологічні умови тощо [3, с. 20].

Обов'язковою для доказування є подія кримінального правопорушення, що прямо корелює з установленням слідчим конкретних обставин злочину. Як видно з аналізу норм Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, для доказування події кримінального правопорушення обов'язковим є встановлення способу вчинення злочину. Необхідно зауважити, що дорожньо-транспортна пригода за структурою являє собою багатогранне явище, її різновиди залежать від складного комплексу чинників, що характеризуються, з одного боку, дорожньою обстановкою (ситуацією), а з іншого – особистістю учасників руху. Безпека руху зумовлена надійністю елементів системи «водій – автомобіль (транспортний засіб) – дорога – середовище» у їхній взаємодії. Самостійним елементом у механізмі дорожньо-транспортної події варто виділити поведінку інших учасників дорожнього руху (пішоходів, пасажирів, водіїв інших транспортних засобів) [4, с. 247; 5, с. 10].

Варто наголосити, що у змісті чинного КПК України законодавцем висуваються загальні вимоги до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91). Водночас, як уже було зазначено, дорожньо-транспортна пригода за структурою являє собою багатогранне явище, її різновиди залежать від складного комплексу чинників, що характеризуються, з одного боку, дорожньою обстановкою (ситуацією), а з іншого – особистістю учасників руху.

Варто зазначити, що така думка цілком корелює з позицією Верховного Суду України, визначеною ним у постанові від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» (далі – постанова ВСУ). Згідно з п. 20 вказаної постанови ВСУ, під час призначення покарання за відповідною частиною ст. 286 КК суди мають ураховувати не тільки наслідки, що настали, а й характер і мотиви допущених особою порушень

правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, її ставлення до цих порушень, поведінку після вчинення злочину, вину інших причетних до нього осіб (пішоходів, водіїв транспортних засобів, працівників, відповідальних за технічний стан і правильну експлуатацію останніх тощо), а також обставини, які пом'якшують і обтяжують покарання, і особу винного [6].

У контексті досліджуваної тематики дозволю собі зауважити, що під час ДТП за участі пішоходів доцільно визначати не лише їхню вину як невід'ємного елементу суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, а й фактичну роль пішоходів, яка в межах статті розуміється як прояв їхньої поведінки, ступінь участі та міру впливу на механізм цієї події, настання наслідків від ДТП. Саме ці елементи складу згаданого кримінального правопорушення є вкрай важливими в контексті належного з'ясування всіх обставин справи, що підлягають доказуванню, згідно з положенням ст. 91 КПК України. Окреме фокусування уваги на вищевикладених елементах ролі пішоходів у механізмі ДТП не має створювати ілюзій спроби перекласти тягар кримінальної відповідальності з осіб, які керують транспортними засобами, на пішоходів як учасників дорожнього руху. Адже за таких умов доцільно було б вести мову про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 291 КК України.

У цьому контексті цілком поміркованою є позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, який, серед іншого, наголошує, що в разі, коли Правила дорожнього руху (далі – ПДР) порушені кількома учасниками ДТП (зокрема, водієм і пішоходом), до кримінальної відповідальності притягається лише та особа, протиправні дії якої перебували у причинному зв'язку з наслідками, що настали. Протиправна поведінка іншого учасника ДТП в такому разі є умовою спричинення відповідних наслідків і не впливає на підставу кримінальної відповідальності особи, у діях якої встановлено причинний зв'язок з наслідками, що настали [7, с. 11]. Частково погоджуючись із таким умовиводом, варто зазначити, на думку автора, протиправна поведінка інших учасників ДТП, зокрема пішоходів, не впливає саме на підставу кримінальної відповідальності, хоча водночас цілком може та має впливати на межі кримінальної відповідальності особи, яка керує транспортним засобом. Це має відбуватися за умов, коли роль пішоходів у причині та механізмі скоєння ДТП є вагомим. Критерій вагомості, як убачається, варто визначати крізь призму обсягу виконання пішоходами своїх обов'язків, передбачених ПДР, що, урешті-решт, вплинуло на виникнення негативних наслідків, відповідно до ст. 286 КК України.

Варто зазначити, що відповідно до чинної редакції ПДР, під час дорожнього руху в пішоходів виникає низка обов'язків, передбачених розд. 4 цього нормативного документа [8]. Доцільно наголосити, що сучасна практика правоохоронних органів і національних судів свідчить про фактичне ігнорування окремого розгляду та врахування факту виконання пішоходами своїх обов'язків під час проваджень у кримінальних справах за ст. 286 КК України. Так, наприклад, згідно з вироком Хмельницького міськрайонного суду від 26 березня 2014 р. у справі № 686/26568/13-к, водія транспортного засобу було визнано винним у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України. Згідно з вироком згаданий водій у темну пору доби скоїв наїзд на пішохода, який перетинав проїзну частину за нерегульованим пішохідним переходом, унаслідок чого останній зазнав

ховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14. Дата оновлення: 19.12.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text> (дата звернення: 29.05.2025).

7. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у кримінальних провадженнях щодо порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 Кримінального кодексу України) / упоряд. В. В. Щепоткіна, правове управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 43 с.

8. Про Правила дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306. Дата оновлення: 04.05.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#n633> (дата звернення: 29.05.2025).

9. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 26.03.2014 р. у справі № 686/26568/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/38230864>.

10. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 25.02.2020 р. у справі № 753/8520/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87846117>.

11. Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області від 05.11.2024 р. у справі № 494/1126/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122802531>.

12. Вирок Кілійського районного суду Одеської області від 31.10.2024 р. у справі № 502/345/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122695649>.

13. Світлодібні елементи в темний час доби: безпека на дорозі. URL: <https://osvita.ua/school/88218/> (дата звернення: 29.05.2025).

14. Пилипенко Д. О. Щодо обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях за ст. 286 Кримінального кодексу України. *Розвиток сталої мобільності: глобальні та локальні рішення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (в авторській редакції), м. Кропивницький, 15 листопада 2024 р. Кропивницький, 2024. 223 с.

References

1. Pro dorozhni rukh [About road traffic]: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. № 3353–XII (1993). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (data zvernennia: 29.05.2025) [in Ukrainian].

2. Kolomiets, V. V. (2024). Metodyka rozsliduvannia porushennia pravyl bezpeky dorozhnogo rukhu abo ekspluatatsii transportu osobamy, yaki keruiut transportnymy zasobamy [Methodology for investigating violations of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles]: dys. ... dokt. filosofii : 081. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].

3. Klymchuk, M. P. (2007). Rozsliduvannia zlochyniv pro porushennia pravyl bezpeky dorozhnogo rukhu ta ekspluatatsii transportnykh zasobiv (kryminalistychni ta protsesualni aspekty) [Investigation of crimes involving violations of road safety rules and vehicle operation (forensic and procedural aspects)]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Bernaz, P. V. (2020). Kharakterystyka okremykh elementiv systemy obstavyn, yaki pidliahaiut dokazuvanniu pid chas dosudovoho rozsliduvannia dorozhno-transportnykh pryhod [Characteristics of individual elements of the system of circumstances that are subject to proof during the pre-trial investigation of road accidents]. *Pivdenmoukraiynskiy pravnychi chasopys*, № 4, S. 245–249 [in Ukrainian].

5. Chervinchuk, A. V., & Pylypenko, Ye. O. (2024) Pravova vyznachenist statusu okremykh uchastnykiv dorozhnogo rukhu v suchasnomu zakonodavstvi Ukrainy [Legal determination of the status of individual road participants in the modern legislation of Ukraine]. *Pravovy chasopys Donbasu*, № 2 (87). S. 9–13 [in Ukrainian].

6. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro deiaki zlochyny proty bezpeky dorozhnogo rukhu ta ekspluatatsii transportu, a takozh pro administrativni pravoporushennia na transporti (2005) [On the practice of applying legislation by the courts of Ukraine in cases of certain crimes against road traffic safety and transport operation, as well as administrative offenses in transport]: postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 23.12.2005 r. № 14. Data onovlennia: 19.12.2008 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text> (data zvernennia: 29.05.2025) [in Ukrainian].

7. Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiynoho kryminalnogo sudu u kryminalnykh provadzhenniakh shchodo porushennia pravyl bezpeky dorozhnogo rukhu abo ekspluatatsii transportu osobamy, yaki keruiut transportnymy zasobamy (st. 286 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy) (2020) [Review of the judicial practice of the Criminal Court of Cassation in criminal proceedings regarding violation of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles (Article 286 of the Criminal Code of Ukraine)] / uporiad. V. V. Shchepotkina, pravove upravlinnia (III) departamentu analitychnoi ta pravovoi roboty aparatu Verkhovnoho Sudu. Kyiv, 2020. 43 s. [in Ukrainian].

8. Pro Pravyla dorozhnogo rukhu [On the Rules of the Road]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.10.2001 r. № 1306. Data onovlennia: 04.05.2024 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#n633> (data zvernennia: 29.05.2025) [in Ukrainian].

9. Vrok Khmelnytskoho miskraionnogo sudu Khmelnytskoi oblasti (2014) [Verdict of the Khmelnytskyi City District Court of the Khmelnytskyi region] vid 26.03.2014 r. u spravi № 686/26568/13-k. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/38230864> [in Ukrainian].

10. Vrok Darnytskoho raionnogo sudu m. Kyieva (2020) [Verdict of the Darnytskyi District Court of Kyiv] vid 25.02.2020 r. u spravi № 753/8520/19. Retrieved from: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87846117> [in Ukrainian].

11. Vrok Kominternivskoho raionnogo sudu Odeskoi oblasti (2024) [Verdict of the Kominternivskyi District Court of Odessa Region] vid 05.11.2024 r. u spravi № 494/1126/23. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122802531> [in Ukrainian].

12. Vrok Kiliiskoho raionnogo sudu Odeskoi oblasti (2024) [Verdict of the Kiliya District Court of Odessa Region] vid 31.10.2024 r. u spravi № 502/345/24. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua> [in Ukrainian].

13. Svitlovidbyvni elementy u temnyi chas doby: bezpeka na dorozh (2025) [Reflective elements in the dark: road safety]. Retrieved from: <https://osvita.ua/school/88218/> (data zvernennia: 29.05.2025) [in Ukrainian].

14. Pylypenko, D. O. (2024). Shchodo obstavyn, yaki pidliahaiut dokazuvanniu u kryminalnykh provadzhenniakh za st. 286 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Regarding the circumstances that are subject to proof in criminal proceedings under Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine]. *Rozvytok staloi mobilnosti: hlobalni ta lokalni rishennia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (v avtorskii redaktsii)*, m. Kropyvnytskyi, 15 lystop. 2024 r. Kropyvnytskyi, 2024. 223 s. [in Ukrainian].

Pylypenko Dmytro,

Doctor of Law, Associate Professor,

Head of the Department of Criminal Law Disciplines, Faculty No. 2

Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

THE ROLE OF PEDESTRIANS AS A CIRCUMSTANCES SUBJECT TO CLARIFICATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER ARTICLE 286 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The modern practice of criminal proceedings under Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine exists in the paradigm of a stable, virtually template construction regarding the clarification of the circumstances of the commission of criminal offenses provided for by the specified article of the Criminal Code of Ukraine. Such applied template is an echo of the theoretically defined criminal-legal characteristics of the crime provided for in Article 286 of the Criminal Code of Ukraine, which are to a certain extent identical for all crimes with a material component. During criminal proceedings, the signs of the specified criminal offense, in the form of relevant circumstances, are subject to proof in accordance with Article 91 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. At the same time, violation of road traffic safety rules or transport operation by persons driving vehicles is a criminal offense with complex subjective and objective sides, the elements of which must include the mandatory determination of the role of a pedestrian as an integral element of the structure of this crime. The determination of the role of pedestrians consists in the clarified manifestation of their behavior; the degree of participation and the degree of influence on the mechanism of a road accident, as well as the occurrence of the corresponding consequences. The clarification of these circumstances occurs through the prism of pedestrians' compliance with their duties defined by current national legislation.

The article emphasizes the importance of clarifying the obligation of pedestrians to use reflective elements (tape, sticker, vest, etc.) to move along the carriageway or roadside during the dark and in conditions of insufficient visibility or to wear clothing with reflective elements for their timely detection by other road users. It is noted that the obligation of pedestrians to use reflective elements during the dark and in conditions of insufficient visibility is one of the most ignored by them. However, failure of pedestrians to comply with this obligation in modern road traffic realities quite often plays a key role in the occurrence of emergency situations and, ultimately, the commission of road accidents by drivers. The author's point of view is expressed that, under the conditions of clarifying the facts of pedestrians' failure to fulfill their duties stipulated by the Road Traffic Rules, which as a result had a significant impact on the commission of a road accident, such cases should be taken into account by the courts as circumstances mitigating the punishment for subjects of criminal offenses stipulated by Article 286 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal offense, criminal proceedings, circumstances subject to proof in criminal proceedings, subjective side of crime, objective side of crime, pedestrian, responsibilities of pedestrians, violation of road traffic safety rules or transport operation by persons driving vehicles, road accident, mitigating circumstances.